

DİJİTAL VERİNİN FİNANSALLAŞMASI VE PLATFORM KAPİTALİZMİ*

FINANCIALIZATION OF DIGITAL DATA AND PLATFORM CAPITALISM

Zeynep KÜÇÜKKIRALI**
Kerim Eser AFŞAR***

Öz

Bu çalışmada finansallaşma olgusu, dijital verinin metalaştığı kapitalizmin güncel biçimlerinden biri olan platform kapitalizmi çerçevesinde tartışılmaktadır. Finansallaşma, literatürde çoğunlukla yeni bir birikim rejimi, şirket yönetimlerinin amaç fonksiyonlarının değişmesi ve gündelik hayatın finansallaşması şeklinde üç farklı yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu makalede, bu sınıflandırmaya dördüncü bir ayırım eklemeyi öneriyoruz: dijital finansallaşma. Dijital finansallaşma, bireylerin dijital verileri aracılığıyla gözetimi ve bu yolla kâr elde edilmesine olanak sağlayan melez bir alan yaratmak için dijital ve finansal alanların bütünleşmesini ifade eder. Çalışmanın amacı geleneksel finansallaşma argümanlarının, dijital finansallaşma bağlamında geçerliliğini sorgulamak ve finansallaşma analizini dijital veriyi kapsayacak biçimde genişletmektir. Çalışmanın bulgularına göre, BigTech ve FinTech şirketleri bütünlük bir dijital-finansal alan oluşturarak dijital veriyi finansallaştırmaktadır. Veriye dayalı finansal kapsayıcılık faaliyetleri, finansın demokratikleşmesi söylemi altında, finansal ürün kullanımını dünya nüfusunun büyük bir kesimine yaymayı amaçlar. Sonuç olarak dijital finansallaşma “bankasız nüfus” dahil olmak üzere geniş kesimlere platformlar aracılığıyla erişim sağlayarak finansallaşmayı genişletmekte ve derinleştirmektedir. Platform kapitalizmi altında geliştirilen iş modellerinin finansallaşma bağlantıları dikkate alındığında, dijital veriye dayalı yeni “sömürü” mekanizmaları oluşabilir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Finansallaşma, Dijital Veri, Platform Kapitalizmi, Finansal Teknoloji, Dijital Ekonomi

* Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan “Dijital Finansallaşma Kavramı Çerçevesinde Dijital Veri: Blok Zincir Teknolojisinin Finansal İş Modelleri ve Kripto Para Piyasaları” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat Bölümü, kucukkiralizeynep@gmail.com, 0000-0002-7062-5626.

*** Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat Bölümü, eser.afsar@deu.edu.tr, 0000-0002-9853-0186.

Abstract

In this study, the phenomenon of financialization is discussed within the framework of platform capitalism, which is one of the current forms of capitalism in which digital data is commodified. Financialization is mostly discussed in the literature around three different approaches: new accumulation regime, the change in the purpose functions of company management, and the financialization of daily life. In this article, we propose to add digital financialization as a fourth approach to this classification. Digital financialization refers to the integration of digital and financial realms to create a hybrid realm, based on surveillance of individuals through their digital data and enabling profits in this way. The aim of the study is to question the validity of traditional financialization arguments within the context of digital financialization and to expand financialization analysis to include digital data. According to the findings of the study, BigTech and FinTech companies financialize digital data by creating an integrated digital-financial space. Data-driven financial inclusion activities aim to expand the use of financial products to a large part of the world's population, under the discourse of democratization of finance. As a result, digital financialization expands and deepens financialization by providing access to large segments through platforms, including the "unbanked population". When financialization links of business models developed under platform capitalism taken into account, new "exploitation" mechanisms based on digital data may occur.

Keywords: Digital Financialization, Digital Data, Platform Capitalism, Financial Technology, Digital Economy

1. Giriş

Tarih boyunca, birikim kriziyle karşı karşıya kalan kapitalizmin yeni kaynak arayışına girdiği görülür. Bahsi geçen yeni kaynak, daha önce metalaştırılmamış, değere dönüştürülmemiş herhangi bir şey olabilir. Yeni kaynak kapitalist ağa dâhil edilir ve yeni birikim döngüsü oluşur. Çağdaş kapitalizmin en yeni kaynağı dijital dönüşümden doğan dijital veridir. Dijital veriler, "yeni petrol" benzetmeleri ışığında çağdaş kapitalizmin merkezi bir parçası haline gelerek literatürde yeni bir tartışma alanı oluşturmuştur. Dijital verilerin toplanması ve bu verilerden yararlanma yeteneğinin gelişmesi ile dijital verilerin hacmindeki artış paraleldir. Bugün dijital veriler, depolanan tüm verilerin %99'undan fazlasını oluşturmaktadır (Ciuriak, 2018, s.1). Literatürdeki tartışmalar kapitalizmin, yeni birikim döngüsü çerçevesinde, dijital verilerin toplanıp işlenerek, metalaştırılmasıyla (Thatcher, O'Sullivan & Mahmoudi, 2016; Crain, 2018), varlıklaştırılmasıyla (Birch, Cochrane & Ward, 2021) platform kapitalizmi (Langley & Leyshon, 2017a), gözetim kapitalizmi (Zuboff, 2019), teknobilimsel kapitalizm (Birch, Chiappetta & Artyushina, 2020) gibi çeşitli tanımlamalar çerçevesinde yeni formuna ulaştığını iddia etmektedir. Bu yeni kapitalizm tanımlamaları birbirinin ikamesi olmasa da, hepsinin temeli ekonomilerin veri-güdümlü ekonomiye, iş modellerinin ise platform iş modeline dönüşümüne dayanmaktadır.

Dijital veriler, büyük teknoloji (BigTech) şirketlerinin bu verileri işleme ve değere dönüştürme yeteneklerinin gelişmesi ile birlikte ekonomik bir değere kavuşmuş ve bu şirketlerin hızlı yükselişini beraberinde getirmiştir. Ekonomik bir değere kavuşması sonucunda dijital veri, birçok sektör için iş

yapmanın temel unsuru haline gelmiştir. İş modelleri daha fazla veri toplayabilecek forma dönüşmüştür. Bu dönüşümün finansal alandaki lokomotifini, finans teknolojisi (FinTech) oluşturmaktadır. Önceleri bankaların tekelinde olan gelişmiş gözetim yetenekleri, FinTech şirketlerinin finansal faaliyetlerini teknoloji şirketlerinin gözetim yeteneklerini kullanarak geliştirmesi sonucunda el değiştirmiştir. Bu bağlamda FinTech şirketlerinin, BigTech iş modellerini uygulaması ile teknoloji şirketlerinin finansal hizmetler alanına girme arzusu birleşerek, finansal ve dijital alanları entegre etmektedir.

Dijitalleşmenin finansla kurduğu bağlantı, finansallaşma kavramı üzerinden ele alınabilir. Finansallaşma, 1980’li yıllardan itibaren kapitalizmde yaşanan dönüşümü açıklamak için kullanılan kavramlardan biridir. Literatürde genel kabul görmüş bir tanımı bulunmayan finansallaşma, farklı yaklaşımlarla, farklı biçimlerde ele alınan bir kavramdır. Van der Zwan (2014) finansallaşma kavramını ele alan yaklaşımları yeni birikim rejimlerinin ortaya çıkması, şirket yönetimlerinin hissedar kârlarını artırmaya yönelmesi ve gündelik yaşamın finansallaşması şeklinde üç gruba ayırmıştır. Langley (2020) ise finansallaşmanın küresel kriz sonrası serüvenini menkul kıymetleştirme üzerinden ele alarak bu ayrıma yeni bir boyut kazandırmıştır. 2008 küresel krizinin yaşanması ile birlikte birçok politik iktisatçı, bu krizi finansallaşmanın da krizi olarak değerlendirmiştir ¹. Kriz ile birlikte finansallaşmanın da sona erdiği düşünülmüştür. Ancak, dotcom krizi ² sonrası dijital teknolojilerin gelişmeye ve teknoloji sektörünün büyümeye devam etmesi gibi finansal kriz sonrası finansallaşma da devam etmiştir. Küresel kriz sonrası dönemde, finansallaşmayı konu alan literatürün teknolojik gelişmeler ile finansal sektör arasındaki ilişkiye dikkat çektiği görülür ³. Dijital teknolojilerin gelişmesi, finansal sistemler ile birlikte finansal ilişkileri de değişime uğratmaktadır. Van der Zwan (2014) nüfusun büyük kesimlerinin finansal hizmetlere erişmeye başlamasında internet ve dijital teknolojilerde yaşanan gelişmelerin etkisini vurgulamaktadır. Ancak, Jain ve Gabor’un (2020) savunduğu şekilde bu gelişmeler dijital ve finansal alanları bir miktar yakınlaştırmış olsa da finansal hizmetlere erişim belirli bir kesimle sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda, BigTech ve FinTech şirketleri platform iş modelleri aracılığıyla dijital ve finansal alanları entegre etmekte ve “bankasız nüfus” ⁴ dahil olmak üzere geniş kesimlere erişimi mümkün kılmaktadır.

1 Bkz. Foster, 2008; Stockhammer, 2010; Stockhammer, 2012; Aalbers, 2016.

2 Dotcom krizi, Mart 2000 tarihinde NASDAQ borsasında işlem gören teknoloji şirketlerinin büyük değer kaybı yaşamasını ifade etmektedir.

3 bkz. Lapavitsas, 2011; Davis & Kim, 2015; Lagoarde-Segot, 2017, Currie & Lagoarde-Segot, 2017; Prato & Sonkin, 2018; Lagoarde-Segot & Currie, 2018.

4 Bankasız nüfus (unbanked population), resmi bir finansal kurumda herhangi bir hesabı olmayan yetişkinleri ifade etmektedir. Neredeyse tamamı gelişmekte olan ülkelerde yaşayan bu nüfusun, temel finansal hizmetlere dahi erişimi bulunmamaktadır. Dünya Bankası’nın araştırmasına göre insanların bir banka hesabı bulunmamasının temel nedenleri: Yetersiz gelir, yüksek maliyet, uzak mesafe ve aileden bir kişinin hesabının olmasının yeterli bulunmasıdır. Banka hesabı bulunmayan yetişkinlerin %47’si istihdam dışındadır. Bankasız nüfusa yönelik olarak yapılan ankette, katılımcıların üçte ikisi yeterli gelirleri bulunmaması nedeniyle bir banka hesaplarının olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların yaklaşık dörtte biri, finansal kurumların yaşadıkları bölgeye uzak mesafede olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, benzer oranlarda katılımcılar maliyetlerin

Veri ekseninde şekillenen platform iş modelleri, finansallaşma altında gelişen internet ve mobil bankacılık gibi uygulamaların dijital ve finansal alanları yaklaştırmalarının ötesine götürmekte ve banka tekelindeki finansal hizmetleri platformlar aracılığıyla erişilebilir kılmaktadır. Bankaların geleneksel kredi puanlaması, BigTech şirketleri nezdinde bireylerin gündelik yaşamına dair her türlü verinin işlenmesiyle ortaya çıkan müşteri profillerine dönüşmektedir. Bu mekanizma “verileştirme” ile başlar ve “dijital verinin finansallaşması” ile devam eder. Sonuç olarak, dijital ve finansal alanların giderek daha fazla bütünleştiği görülür. Bu bütünleşme Jain ve Gabor (2020) tarafından “dijital finansallaşma” olarak kavramlaştırılmıştır. Dijital finansallaşma, geleneksel finansallaşma altında sınırlı yakınlaşan dijital ve finansal alanların bütünleştiği melez bir alanın ortaya çıkışını ifade eder. Çalışma kapsamında geçerlilikleri tartışılan geleneksel finansallaşma argümanları dijital ve finansal alanların bütünleşmesi olgusunu açıklamak için yeterli değildir. Dijital teknolojilerin gelişmesi ile birlikte veri ilişkilerinin de finansal alana dâhil olmaya başlaması nedeniyle, Van der Zwan ve Langley’in katkılarıyla tasnif edilen finansallaşma literatüründe, mevcut yaklaşımlara ek olarak dijital finansallaşmanın yeni bir başlık olarak ele alınması gerektiğini savunuyoruz. Dijital finansallaşma, kâr elde edilebilecek alanları çeşitlendirerek finansallaşmanın etki alanını genişletir. Böylelikle kapitalizmin yeni kâr arayışı dijital düzleme taşınır.

Çalışmanın amacı geleneksel finansallaşma argümanlarının, dijital finansallaşma bağlamında geçerliliğini sorgulamak ve finansallaşma analizini dijital veriyi kapsayacak biçimde genişletmektir. Dijital inovasyonların finansallaşma ilişkilerini konu alan modern literatür, geçmiş finansallaşma literatürüne genellikle tarihsel bir önem vermektedir. Ancak, geleneksel finansallaşma argümanlarının dijitalleşme sonucunda geçerliliğinin ortaya koyulması ekonomi politik geleneğin sürekliliğini sağlamlaştırabilir. Bu kapsamda, çalışmanın ikinci bölümünde dijital inovasyonların finansal alana dâhil olmasıyla birlikte geleneksel finansallaşma yaklaşımlarının günümüzle örtüşen argümanları incelenmiş ve finansallaşmanın hala geçerli bir olgu olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde, dijital finansallaşma kavramı ve veriye dayalı finansal kapsayıcılık ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise, dijital verinin yeni sermaye kaynağı haline gelmesine ve bu süreçlerin temelini oluşturan platform iş modellerine yer verilmiştir. Son bölüm ise sonuç ve genel bir değerlendirmeye ayrılmıştır.

2. Dijitalleşme ve Geleneksel Finansallaşma

Finansallaşmanın anavatanı Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) finans sektörünün ekonomi içindeki payı 1970’li yılların iki katı olana kadar istikrarlı bir şekilde büyümüştür. ABD finans sektörünün toplam kâr içindeki payı 1940’tan 1986’ya kadar %15’i yalnızca üç kez aşabilmişken 1990’dan bu yana yalnızca 2008 krizinde %15’in altına düşmüştür (Donner, 2021, s.3). ABD finans sektörü (Federal Reserve Bank kârları hariç) 2021 yılı üçüncü çeyrek verilerine göre ise %24,8’lik bir oran ile toplam kârların dörtte birini oluşturmaktadır (BEA, 2021). Küresel finansal piyasaların gelişimi incelendiğinde ise, 1980 yılında

yüksek olduğunu ve bir aile üyesinin zaten bir hesabı olduğu için kendilerinin hesabının olmadığını dile getirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Demirguc-Kunt vd., 2018.

2,5 trilyon dolar piyasa değerine sahip olan dünya hisse senedi piyasası istikrarlı bir şekilde büyüyerek 2020 yılında 93 trilyon dolara ulaşmıştır (World Bank, 2021a). Bu büyüklük 2020 yılında 84 trilyon dolarlık (World Bank, 2021b) küresel hasılanın %110'una denk gelmektedir. Öte yandan, daha çarpıcı bir büyüklük tezgâh üstü türev ürünler⁵ piyasasında görülmektedir. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (Bank for International Settlements-BIS) 2020 yılı ikinci çeyrek raporuna göre, küresel türev ürünler piyasasının brüt piyasa değeri (gross market value) 12,6 trilyon dolar, kavramsal değeri⁶ (notional value) ise 610 trilyon dolardır (BIS, 2021). Türev ürünler piyasasının kavramsal değeri 2020 yılına göre küresel hasıladan yedi kat daha büyüktür. Tüm bu verilerde görülen değişim eğilimi, finansallaşma olgusu ile açıklanabilir.

Finansallaşma, 1980'ler sonrası kapitalist sistemin güncel bir olgusu olarak karşımıza çıkmakla birlikte ele alış biçimlerindeki farklılıklara dayanarak farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Genel bir anlatımla ifade edilecek olursa finansallaşma, bir ekonomi içerisinde finansal faaliyetlerin üretim faaliyetlerinden daha fazla yer sahibi olması olarak tanımlanabilir (Krippner, 2005). Benzer şekilde finansallaşmayı, toplam kâr içerisinde finansal kârların reel piyasa kârlarından daha yüksek olması durumu olarak da tarif etmek mümkündür. Bu durumda finans, aracılık rolünün ötesine geçerek sermaye birikim sürecinde ana aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Epstein (2005) dünya ekonomisinin son 30-40 yıllık sürecini, neoliberalizm ile devletin ekonomideki rolünün piyasaya devredilmesi, küreselleşme ile uluslararası faaliyetlerin artması ve finansallaşma kanalıyla gerek yurt içi gerekse uluslararası düzlemde finansal işlemlerin yaygınlaşması şeklinde üç kavram üzerinden ele almıştır. Bu bağlamda, Epstein finansallaşmayı genel bir çerçevede ele alarak küresel düzeyde finansal piyasaların ve finansal aktörlerin rolünün artması şeklinde tanımlamaktadır. Krippner (2005), finansallaşmayı kârın finansal yatırımlardan elde edildiği yeni bir birikim süreci olarak ele almakta, Wallerstein (2011) ise finansallaşmayı sermayenin bir başka hali olarak tanımlamaktadır.

Dolayısıyla finansallaşma, kâr oranlarındaki düşüş sonucunda sermayenin üretimden uzaklaşarak finansal piyasalara yönelmesidir (Lin & Tomaskovic-Devey, 2013). 1970'ler sonrası uygulanan neoliberal politikalar emek gücünün pazarlık kapasitesini baskı altına almıştır. Bu politikalar sonucunda reel gelir kaybı yaşayan hanehalkının ihtiyaçlarını borçlanma yoluyla karşılamaya başlaması ve finansal kapsayıcılığın daha geniş kitlelere yaygınlaşması finansal sektör kârlılığını da arttırmaktadır. Sağlık, eğitim, emeklilik gibi tüm kesimlerce eşit bir şekilde ulaşılabilen hizmetler metalaştırılarak birer finansal ürün haline getirilmiştir (Wallerstein, 2011). Finansal alanın genişlemesi teknolojik gelişmelerle mümkün olmaktadır. Bu bağlamda finans ile teknoloji arasındaki etkileşim, finansallaşma olgusu üzerinden ele alınabilir.

5 Türev ürünler, spot piyasa ürünleri baz alınarak geliştirilen finansal ürünlerdir. Türev ürünlerin performansı dayanak varlık olan ilgili spot ürünün değerine bağlıdır. Türev ürün satın alındığında spot ürünün kendisi değil, bu ürünün değerine bağlı bir sözleşme satın alınmaktadır. Bu ürünlerin borsalar gibi organize olmamış, sözleşme kurallarının alıcı ve satıcılar tarafından kendi aralarında belirlendiği tezgâh üstü piyasalarda işlem görenleri ise, tezgâh üstü türev ürünler olarak adlandırılmaktadır.

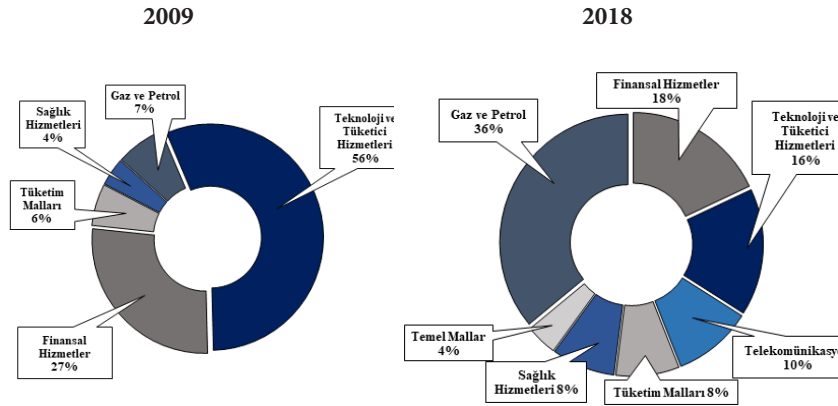
6 Kavramsal değer, türev piyasalarında sözleşmeye konu olan dayanak varlığın değerini göstermektedir. Kaldıraç mekanizması nedeniyle, sözleşme bedelini gösteren piyasa değeri ile sözleşmenin kavramsal değeri arasında kullanılan kaldıraç oranında bir fark oluşmaktadır.

2.1. Finans ve Teknoloji Sektörünün Eş Zamanlı Büyümesi

Hem finans hem de teknoloji sektörü diğer sektörleri yatay olarak kesen bir başka deyişle, tüm sektörlerdeki katma değer büyüklüğünü belirleyebilen sektörlerdir. Kapitalizmin son on yılındaki teknolojik gelişmeler, bu alanda faaliyet gösteren şirketlerin piyasa değerini artıran bir hızla yükseltmiştir. Şekil 1, 2009 ve 2018 yılı verileri baz alınarak hazırlanmış piyasa değerine göre dünyadaki en büyük yirmi şirketin sektörel dağılımını göstermektedir.

Finansal hizmetler sektöründe faaliyet gösteren şirketler 2009 yılında dünyanın en büyük yirmi şirketinin %18'ini oluştururken 2018'de bu oran %27'ye yükselmiştir. Teknoloji ve tüketici hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren şirketler ise 2009 yılında dünyanın en büyük yirmi şirketinin yalnızca %16'sını oluştururken 2018 yılında %56'sını oluşturmaya başlamıştır. 2018'deki ilk 10 şirketten dördünün (Amazon, Alibaba, Meta⁷ ve Tencent) 2009'da dünyanın en büyük 100 şirketi arasında bile olmaması dikkat çekicidir (UNCTAD, 2019, s.17). Günümüzde ise teknoloji ve tüketici hizmetleri sektörüne dâhil olan BigTech şirketleri (büyüklük sırasına göre Apple, Google (Alphabet), Microsoft, Amazon, Meta) dünyanın en değerli ilk beş şirketini oluşturmaktadır (Forbes, 2021).

Dikkat çeken bir diğer unsur teknoloji ve tüketici hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin yükselişle finansal hizmetler sektörünün yükselişinin eş zamanlılığıdır. BigTech şirketleri platform iş modelleri aracılığıyla değer yaratmanın yeni yollarına öncülük etmenin yanı sıra işlerinin FinTech tarafını da her geçen gün güçlendirmektedir. Bunun yanında, FinTech şirketleri de BigTech'lerin değer yaratma yeteneklerinden faydalanarak finansal alanın daha fazla dijital alana dahil olmasında önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, 1980'lerden bu yana teknolojik gelişmeler ile desteklenmeye devam eden finansal sektörün büyümesinin, teknoloji sektörünün büyümesi ile sıkı sıkıya bağlantılı olduğu görülmektedir.

Kaynak: UNCTAD, 2019, s.18.

Şekil 1. Dünyadaki En Büyük Yirmi Şirketin Sektörel Dağılımı

7 Facebook şirketi, adını Ekim 2021'de Meta olarak değiştirmiştir. Bu nedenle çalışmada Facebook yerine Meta kullanılmıştır.

Krippner'in (2005) kârın finansal yatırımlardan elde edildiği yeni bir birikim süreci olarak tanımladığı finansallaşma, son yıllarda dijital finansallaşma ile birlikte kapitalist birikimin itici gücü olmaya devam etmektedir. Dijital ve finansal alanların giderek fazla bütünleşmesi bir yandan finansal hizmetlere erişimi artırması diğer yandan yeni kârlı finansal varlık üretimine zemin oluşturması açısından finansal sektör kârlılığına katkı sağlar. 2000'li yılların başlarında, finansallaşma sahnesinin baş aktörü olan teminatlandırılmış borç yükümlükleri (Collateralized Debt Obligation-CDO) gibi türev varlıklar başta olmak üzere, finansın dijitalleşmesine dayanan yeni varlık üretimi süreklilik kazanmıştır. Arvidsson (2016, s.2) çağdaş kapitalizmde türev mantığının sermaye birikimi için önemli hale gelen, sözde maddi olmayan varlıklara değer atfetmenin bir yolu olarak çalıştığını ifade etmektedir. Bu bağlamda analiz ettiği Meta'nın iş modelini, sosyal ilişkilerin değerinin metalaştırılması ve finansallaştırılması açısından türev mantığıyla özdeşleştirmiştir. Aynı mantığın, gündelik hayata dair her şeyi verileştiren ve bu verilerden değer elde eden BigTech şirketleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, sık sık birikim krizleriyle karşı karşıya kalan kapitalizm, dijital inovasyonlar sayesinde kâr yaratılabilecek yeni alanlar veya finansallaştıracak "şey"ler bulmaya devam etmektedir.

2.2. Dijitalleşme ve Geleneksel Finansallaşma Argümanları

Finansallaşma ile birlikte, sermaye uzun vadeli reel yatırımlardan uzaklaşmış ve finansal yatırımlara yönelmiştir (Boyer, 2000). İşte bu noktada, dijital dönüşüm finansal yatırım olarak ele alınan finansallaşma aktörlerini genişletmektedir. Sık sık birikim krizine giren kapitalizm, dijital inovasyonlar aracılığıyla daha önce metalaştırılmamış veya varlıklarlaştırılmamış herhangi bir şeyi finansal ilişkilere dahil etmeye devam etmektedir. Wallerstein'in (2011) sermayenin başka bir hali olarak tasvir ettiği finansallaşma günümüzde dijital veri ile özdeşleşir. Dijital veri, ekonomik bir değere dönüşerek kapitalizmin yeni sermayesi haline gelmiştir (Sadowski, 2019, s.1). Arrighi'nin (1994) sistemik birikim dairelerinin son evresi olarak ele aldığı finansallaşma⁸, kapitalist birikim döngüsü temelinde dinamik bir olgudur.

Van der Zwan (2014) finansallaşma ile ilgili literatürü üç temel yaklaşımdan hareketle ele almıştır. İlk yaklaşım finansallaşmanın yeni bir birikim süreci olarak ele alınmasıdır. Finansallaşma Lapavistas (2011) tarafından kapitalist ekonomilerdeki sistematik dönüşüm olarak tanımlanır. Bu sistematik dönüşüm finans dışı şirketlerin, işçilerin ve hanehalklarının davranış biçimlerini de kapsayacak şekilde gerçekleşmekte ve yeni birikim alanları oluşturmaktadır. Sawyer'in (2013) finansallaşma çerçevesi ise finansal sektörün baskın bir rol oynamaya başladığı kapitalist sistemin biçim değiştirerek yeni bir aşamaya girmesi şeklindedir. Çağdaş kapitalizmde finans sektörünün yanı sıra teknoloji sektörü de baskın rol oynamaktadır. Dijital ve finansal alanlar bütünleştikçe bu iki sektör

8 Arrighi (1994) hegemonya geçişlerini açıklamak için sistemik birikim daireleri kavramını kullanır. Sistemik birikim dairelerinin birinci fazı maddi genişleme, ikinci fazı ise mali genişleme (finansallaşma) aşamasıdır. Sermaye birikiminin finansal sözleşmeler ile sürdüğü mali genişleme aşaması, aynı zamanda hegemonyanın el değiştirmesinin bir göstergesidir. Arrighi'nin perspektifinde finansallaşma, kapitalizmin uzun dönemli ve dinamik bir olgusudur.

eşgüdümlü olarak kapitalizmi dönüştürür. Kapitalizmin teknolojik inovasyonlar öncülüğünde yeni birikim süreçlerine girmesi finansallaşma argümanlarını geçersiz kılmamaktadır. Aksine, finansallaşma, genişleyerek finans dışı şirketler, işçiler ve hanehalklarını kapsayan, gündelik hayata dair her şeyi ve tüm gerçek dünya varlıklarını kapsayacak forma bürünmektedir.

İkinci yaklaşımda finansallaşma, şirketlerin finansallaşması olarak ele alınmaktadır. Finansallaşma, finansal piyasaların yapısını ve işleyiş şeklini değiştirirken finansal olmayan şirketlerin de yönetim anlayışını değiştirir (Palley, 2013). Finans dışı şirketler, finansal deregülasyon sayesinde artan kâr fırsatları ile birlikte yavaş büyüyen bir ekonomide hızlı büyüebilmek adına finansal piyasalara yönelmiştir (Lin & Tomaskovic-Devey, 2013, s.1292). Süreç içinde finansal olmayan şirketlerin finansal işlemleri artmış ve hissedar kârının maksimize edilmesi, şirketlerin temel amacı haline gelmiştir. Boyer (2000) şirketlerin finansal amaçlarla yönetilmesini, finansallaşmanın getirdiği en kritik değişim olarak ifade eder. Şirketler, birikimi üretimden elde etmek yerine finansal işlemlerle hissedar kârını maksimize etmeye yönelmiştir. Günümüzde BigTech şirketlerinin finansal hizmetler alanına girme çalışmaları bu olgunun güncel bir örneğini sunmaktadır.

Finansallaşma literatüründeki üçüncü yaklaşım ise gündelik hayatın finansallaşmasını kapsamaktadır. Finansın demokratikleşmesi ile birlikte finansal ürün kullanımı, nüfusların büyük bir kesimine yayılmaya başlamıştır. İşçilerin ve hanehalklarının yatırımcı konumuna gelmesiyle artan borçluluk ilişkisi, yeni bir sosyal ilişki biçimi haline gelmiş ve bireyler birer finansal objeye dönüşmüştür. Emeklilik, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin metalaştırılması, konut kredisi, tüketici kredisi gibi kitleler olarak pazarlanan çeşitli finansal ürünlerin düşük ve orta gelirli hanehalklarının erişimine sunulması, gündelik yaşamın finansallaşması olarak kavramlaştırılır. Finansal hizmetlere erişimi kısıtlı olan daha düşük gelirli ve yoksul kesimler, finansal teknolojilerin ve risk aktarım mekanizmalarının gelişmesiyle birlikte finansal olarak kapsanmaya başlamıştır. Gelirlerini artıramayan bu kesimler, borç mekanizmaları vasıtasıyla ihtiyaçlarını gidermeye ve gelirlerini kapitalist sermaye ile paylaşmaya gönüllü olmaktadır. Bu bağlamda finansallaşma, finansal işlemlerin geniş kitlelere yayılarak bireysel ücretlerin kâr kaynağına dönüşmesini de kapsamaktadır (Marois, 2012).

Ekonomilerdeki borçluluk düzeyinin artmasıyla birlikte finansal sektörün kârlılığı da artar. Van der Zwan'a göre (2014, s.111) finansın demokratikleşmesi, finansal kârları artırmasının yanı sıra, finans ve yaşam döngüsünün yakınlaşmasını da beraberinde getirir. Finansın demokratikleşmesine en önemli katkıyı, internetin ve dijital teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması sağlamıştır. Bireylerin finansal objelere dönüştürülmesi, dijital inovasyonlar ile gelişen gözetim ve değerlendirme mekanizmaları tarafından organize edilmektedir. Dijital finansallaşma ile birlikte finansal kapsayıcılığın alanı genişlemekte, herhangi bir finansal kurumda hesabı bulunmayan hatta kimlik kartı dahi olmayan kesimleri de bu alana dâhil etmeye başlamaktadır. Bu bağlamda, gündelik hayat ile ilgili birçok aktivitenin dijital ortama taşınması, bireylerin gündelik yaşamında metalaştırılan alanların genişlemesiyle sonuçlanır. Finans ve yaşam döngüsü bütünleşmekte, dijital dünyaya dokunan insan ile ilgili her şey veriye dönüştürülmekte, metalaşmakta, varlıklaşmakta ve finansal bir değere dönüşmektedir. Dolayısıyla, sürekli değişen ve dönüşen dünyada kâr güdüsü

ve sömürü mekanizması değişmemekte, farklı şekillerde varlığını sürdürmeye ve alanını genişletmeye devam etmektedir. Sonuç olarak, finansallaşma literatüründeki ele alınan argümanlar, dijital ekonomide geçerliliğini korumaktadır.

3. Yeni Kaynak Olarak Dijital Veri

Kişisel dijital veri “*kimliği belirli veya belirlenebilir bir gerçek kişi ile ilgili herhangi bir bilgi*” olarak tanımlanmaktadır (Birch, Cochrane & Ward, 2021). Bu bilgiler dijital hizmet kullanıcılarının demografik, ekonomik, istihdam, sağlık, eğitim, konum (fiziksel), ilgi alanları, satın alma davranışları, siyasi ve dini görüşleri, cinsel eğilimleri gibi gündelik hayata dair her şeyi kapsayan geniş bir kütüphane oluşturur. Dijital veriler; teknoloji şirketleri, dijital hizmet sağlayıcıları, finansal kuruluşlar veya üçüncü taraf veri simsarları (data broker) tarafından reklamcılık, pazarlama veya kredi değerlendirmesi gibi çeşitli finansal amaçlarla toplanmakta, işlenmekte ve kullanılmaktadır. Dijital veriler hem finansal (finansal geçmiş, ödeme davranışları vb.) hem de finansal olmayan (eğitim, çalışma geçmişi, cep telefonu kullanımları, sosyal medya/internet kullanımları vb.) bilgileri içermesiyle geleneksel verilerden daha zengin özelliklere sahiptir (Aggarwal, 2021, s.47). Buradaki önemli nokta, tek bir birey hakkında toplanan veriler tek başına bir değer ifade etmez. Ancak, milyonlarca bireye ait verinin bir araya gelmesi (BigData) ve bu verilerin çeşitli algoritmalarla “türetilmiş veri”ye (Crain, 2018, s.94) dönüştürülerek tahmin modellemelerinde kullanılmasıyla elde edilen çıkarımlar, veriyi son derece değerli kılmaktadır. Bu değer bağlamında dijital veri, çağdaş kapitalizmin giderek daha fazla sektörü için iş yapmanın temeli haline gelmiştir. Dahası, şirketlerin veri toplama dürtüsü, iş ve üretim stratejilerini yeniden yapılandırmıştır. İş yaparken veri toplama, daha fazla veri toplayabilecek işler yapmaya dönüşmüştür.

Dijital veriler, sermaye sahiplerine gelecekte aktarılması beklenen değer ölçüsünde finansal bir değer kazanmaktadır. Bu durum, dijital ekonomideki tekelci eğilimleri de açıklayan unsurlardan biridir. Sonuçta veri ne kadar fazlaysa o kadar güç ve kâr doğuracaktır (Sadowski, 2019, s.3). Bu bağlamda, özellikle BigTech şirketleri, rakip veya potansiyel vaat eden start-up⁹ şirketlerini satın almakta ve veri çıkarabilecek mümkün olduğunca çok alanı bünyesine dâhil etmektedir (Srnicek, 2017, s.255). Teknolojik yenilikler bir yandan politika yapıcılar tarafından ekonomik büyüme ve gelişmenin kaynağı olarak gösterilirken diğer yandan rekabetin zayıflaması, yeni teknolojik tekellerin oluşması, tüketici davranışlarının manipüle edilmesi, mahremiyetin aşınması, eşitsizliklerin artması gibi ekonomik ve sosyal sonuçları da beraberinde getirir.

Dijital dönüşüm, Ciuriak'ın (2018, 2020) öne sürdüğü gibi, sosyal, politik ve ekonomik faaliyetlerin “verileştirilmesine” dayanan yeni bir tür ekonomi yaratmakta, dijital veri ekonominin yeni sermaye varlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dijital veriler yalnızca bilgisayarlar, akıllı telefonlar veya akıllı saatler aracılığıyla internet tabanlı platformlardan değil uydu kaynakları, binalar, arabalar, buzdolapları gibi çeşitli akıllı ekipmanlar tarafından da üretilmektedir. Dijital verinin bu büyüyen ölçeği

9 Yeni kurulmuş, gelişme aşamasındaki teknoloji odaklı girişimci şirketler.

ve kapsamı bilgi tabanlı ekonomiden veri güdümlü ekonomiye geçişi tasvir etmektedir (Ciuriak, 2018, s.1). Thatcher, O’Sullivan ve Mahmoudi’ye (2016) göre her şeyi veriye dönüştürme dürtüsü ve yeni veri kaynakları arayışı emperyalist birikim biçimlerinin yansımasıdır. Couldry ve Mejias (2019) gündelik hayatın “verileştirilmesi”nin geleneksel kapitalist sömürü kavramını değişime uğratarak “veri sömürgeciliği”ni (data colonialism) meydana getirdiğini ifade etmiş, tarihsel sömürgeciliğin kurguları ile veri sömürgeciliğinin kurguları arasındaki paralellığe dikkat çekmiştir. Veri sömürgeciliği tarihsel sömürgeciliğin uygulamalarıyla soyut hesaplama yöntemlerinin birleşmesi neticesinde ortaya çıkar. Tarihsel sömürgecilikteki doğal kaynakların yerini veri sömürgeciliğindeki kişisel veriler almaktadır. Bu kişisel veriler dijital hizmetleri kullanan kişilerin dijital emeği ile üretilmektedir (Fuchs, 2019, ss.60-64). Sadowski (2019, s.3) ise veri sömürgeciliğini kapitalizmin dijitalleşmesi sonucunda tarihsel emperyalist uygulamaların dijital çağa göre güncellenmiş hali olarak yorumlamıştır. Veri, çağdaş kapitalizmin sermayesidir. Şirketlerin inovasyon ve iş stratejileri veri üzerine kurulmakta ve finansal değer dijital verilerle eşdeğer hale gelmektedir. Öyle ki, örneğin Google veri sermayesi üzerine kuruludur, veri olmazsa Google da olamayacaktır (Sadowski, 2019, s.2).

Couldry ve Mejias (2019, s.5) veri sömürgeciliğinin başat aktörünü, bireylerin gündelik eylemlerinden oluşan verileri toplayıp işleyerek kâr elde edilebilecek ölçülebilir verilere dönüştüren Big Tech şirketleri olarak belirlemiştir. Diğer bir aktör olarak veri simsarları (data brokers, örn. Equifax, Experian) ise kişisel verileri toplayarak algoritmik yöntemlerle kişileri kategorize eden ve bu verileri çeşitli kurumlara satarak kazanç elde eden şirketlerdir. Yani, veri simsarlarının hammaddesi doğrudan kişisel verilerdir. Küresel ölçekte veri simsarı piyasası (global data broker market) 2020 yılında 246 milyar dolar gelir sağlamıştır. 2027 yılında, bu gelirin 365 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Maximize Market Research, 2021). Yalnızca veri simsarlarının faaliyetleri göz önüne alındığında bile dijital verilerin bir meta gibi satılabilen ve kâr elde edilebilen bir varlığa dönüştüğü açıktır. Bunun yanında, ücretsiz gibi görünen birçok dijital hizmetin karşılığı aslında kullanıcılar tarafından kişisel verilerin paylaşılması ile ödenmektedir. Bottis ve Bouchagiar’ın (2018, s.210) internet çağının yeni para birimi haline geldiğini savunduğu kişisel veriler, böylece bir ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Dijital hizmet sağlayıcıları gelirlerini bu veriler aracılığıyla sağlamaktadır. Yukarıda Google örneğinde söz edildiği gibi birçok büyük dijital hizmet sağlayıcısı veri olmazsa var olamayacaktır. Dolayısıyla, literatürde genellikle “metalaştırma” olarak ele alınan kavram, verilerin ekonomik bir değere dönüşümünü ifade etmektedir. Ancak bu dönüşümü sadece “metalaştırma” kavramı ile açıklamak yeterli değildir. Veriler salt bir meta olarak değil Birch (2017), Birch, Chiappetta ve Artysuhina (2020) ve Birch, Cochrane ve Ward (2021)’in ele aldığı şekilde bir varlık olarak yapılanmaktadır.

Varlıklaştırma (assetization) kavramı bir şeyin gelir getiren ve ticareti yapılabilir bir kaynağa dönüşmesi sürecini ifade eder (Birch, 2017, s. 468). Dijital veriler söz konusu olduğunda metalaştırma kavramı yerine varlıklaştırma kavramının uygunluğu Birch (2017, s.469) tarafından örneklendirilmiştir: Varlık bir müziğin telif hakkıdır; meta ise indirilebilir bir şarkı veya o müziği içeren CD’dir. Hem maddi hem de maddi olmayan formda olabilen varlıklar mülk olarak aktifleştirildiğinde ticarete konu olabilmektedir. Bu bağlamda, tek başına veya ham biçimde bir değer ifade etmeyen dijital

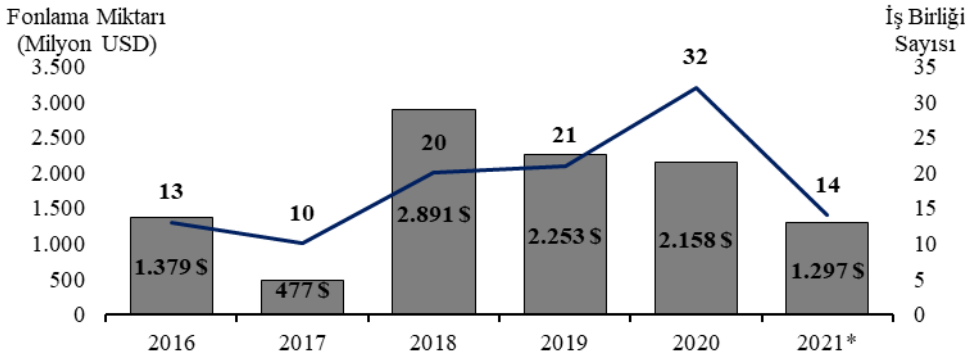
veriler işlenerek ölçülebilir verilere dönüştürüldüğünde, ekonomik bir değere kavuşmaktadır. Gelir getirici işlerde kullanılması veya ticarete konu edilmesi varlıklaşmasından sonraki süreçte gerçekleşir. Bu bağlamda, varlıklaştırılan dijital veriler, değer yaratmanın kaynağı haline gelir.

Birch, Chiappetta ve Artyushina (2020, s.471) inovasyonu teknolojik bir süreçten ziyade finansal bir süreç olarak ele almaktadır. İnovasyonun itici gücü finansal beklentilerdir. Çağdaş kapitalizm, teknolojik inovasyonlar tarafından kurgulanmaktadır. Bu bağlamda, teknolojik inovasyonlar finansla iç içe geçer ve aradaki sınır ayırt edilemez bir hal alır. BigTech ve FinTech şirketleri teknolojik inovasyona dayalı iş modellerini temsil etmektedir. Langley ve Leyshon (2021, s.1) FinTech'i dijital finansal hizmetlerin yeni ortaya çıkan ve çeşitli sektörlerde faaliyet alanı olan iş modelleri olarak tanımlar. FinTech inovasyonları, geleneksel finansallaşma altındaki internet ve mobil bankacılık gibi uygulamaların finansal ve dijital alanı yakınlaştırmasının ötesine geçerek, giderek daha entegre bir dijital-finance alan oluşturmaktadır. FinTech dar bir yaklaşımla, finansal hizmetlere dijital çözümler sunan şirketleri ve bu alandaki inovasyonları kapsar. Ancak, temelde finans dışı şirketler olan BigTech'in finansal hizmetlere artan ilgisi, BigTech ve FinTech şirketleri arasındaki ayrımı zorlaştırmaktadır.

3.1. BigTech ve FinTech Şirketleri

Dijital finansallaşma, BigTech ve FinTech şirketleri etrafında organize olmaktadır. Teknoloji şirketlerinin finansal hizmetler alanına girmesi ve finansal hizmet sağlayıcılarının teknoloji şirketlerinin iş modellerini uygulamaya çalışması, finansal ile dijital alan arasındaki farkı bulanıklaştırır (Jain & Gabor, 2020, s.8). Bu bağlamda, FinTech hakkındaki yaklaşım genişleyerek start-up şirketlerinden BigTech şirketlerine kadar tüm teknoloji şirketlerini ve bu şirketlerin inovasyonlarını finans ile birleştiren her türlü teknolojik iş modelini kapsayıcı forma büründürür (Valverde & Fernandez, 2020).

Şekil 2, 2016 yılı itibariyle BigTech şirketlerinin FinTech yatırımlarının parasal değerini ve miktarını (adet) içermektedir. BigTech şirketlerinin 2020 yılındaki FinTech yatırımları 2,2 milyar dolar, 2021 yılının Ekim ayı verilerine göre ise 1.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (CBInsights, 2021, s.7). Bu şirketlerin finansal alandaki konumu, kendi platformlarına yerleştirdikleri doğrudan finansal hizmetlerin yanı sıra finansal kuruluşlarla işbirliği içinde kredi, sigorta, tasarruf ve yatırım ürünlerinin sağlanması gibi genişleyen bir alana sahiptir (Frost vd., 2019). Meta, Apple veya Google gibi Bigtech şirketleri dijital ödeme sistemleri geliştirerek platformlarına yerleştirmektedir (örn. Diem (eski adıyla Libra), Google Pay, Apple Pay, Amazon Pay). Bu ödeme sistemleri aracılığıyla kullanıcılar, platformlardan ayrılmadan satın alma işlemlerini gerçekleştirebilir, bunun yanı sıra kullanıcıların ödeme ve finansal işlem verileri platformlar tarafından elde edilir.

* 6 Ekim 2021 tarihine kadar olan verileri içermektedir.

Kaynak: CBI Insights, 2021, s.7.

Şekil 2. BigTech Şirketlerinin FinTech Yatırımları

Ödeme ve finansal işlem verileri diğer veriler ile birlikte kolayca birleştirilebilir. Kişilerin sosyal verileri ile birlikte finansal verilerinin de çıkarılması daha anlamlı ve daha kapsayıcı değerlendirmeye ve sınıflandırma yapılmasına olanak sağlayacaktır (Westermeier, 2020, s.2048). BigTech şirketleri veri çıkarma yetenekleri sayesinde kişiye özel kredi teklifleri, tasarruf veya yatırım planları gibi hizmetlerde geleneksel finansal kuruluşlardan daha avantajlı konumdadır. Platform iş modelleri sayesinde kullanıcılarının hem finansal hem de finansal olmayan bilgileri toplanabilecek ve detaylı profiller oluşturulacaktır. BigTech şirketleri öncülüğünde şekillenen veriye dayalı iş yapma olgusu teknoloji şirketlerinin yanı sıra teknoloji dışı birçok sektörün platform iş modellerine entegrasyonunu organize etmiş yeni sektörlerin ve hizmet faaliyetlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

3.2. Platform Kapitalizmi

Platform, Srnicek (2017, s.254) tarafından farklı grupları bir araya getiren yeni bir iş modeli olarak tanımlanır. Platform kapitalizmi ise, Langley ve Leyshon (2017a) tarafından platformların dijital ekonominin “üretici gücü” haline gelmesi olarak tanımlanmıştır. Meta ve Google gibi şirketler temelde, kullanıcıları birbirine bağlayan sosyal platformlar sağlamaktadır. Ancak, bu şirketlerin platform iş modelleri, kullanıcıları internet yoluyla birbirine bağlamanın yanı sıra, kullanıcı verileri ile işletmeler ve reklam verenler arasında aracılık görevi de görmektedir. Platformlar, farklı gruplar arasındaki etkileşimlerin izlenerek veri çıkarılmasındaki temel mekanizmadır. Önceleri depolanmasına gerek duyulmayan kişisel veriler, teknoloji şirketlerinin bu verileri işleme ve kullanma yeteneklerinin gelişmesine paralel olarak güçlenmeleri ile teknoloji dışı şirketler için de merkezi bir kaynak haline gelmiştir. Bu bağlamda platform iş modeli, hem teknoloji hem de teknoloji dışı sektörde büyümeye devam etmektedir.

Tablo 1 Langley ve Leyshon (2017a) tarafından sınıflandırılan platform türlerinin genel bir tipolojisini sunmaktadır. İlk platform türü, platform kapitalizminin temellerini oluşturan sosyal medya platformlarıdır. Son yıllarda internetin ağ etkileri sayesinde geniş kullanıcı kitlelerine ulaşan sosyal medya platformları, kullanıcıların sosyal hayatlarının platform eksenine taşınması ile birlikte geniş veri havuzlarına erişim sağlamıştır. Genellikle ücretsiz olarak kullanıcıların hizmetine sunulan bu platformlar, kullanıcı etkileşimlerinden veri çıkarma yetenekleri sayesinde, işletmelere ve reklamlara hedefli pazarlama olanağı sunar. Bu bağlamda, “ücretsiz” sosyal medya platformlarının gelir akışları, kullanıcılarını başarılı bir şekilde reklamcılara ulaştırmalarından kaynaklanır.

Platformlar, bugüne kadar ekonomik ilişkilerin kapsamı dışında kalan gündelik yaşamdan, ekonomik değer elde edilmesini sağlar (Couldry & Mejias, 2019, s.6). Arvidsson (2016) sosyal medya hizmet sağlayıcısı Meta'nın iş stratejileri ile gündelik hayatın finansallaşmasına yönelik eğilimler arasındaki paralellığe dikkat çekmektedir. Meta'nın ana gelir kaynağı reklam gelirleridir. Ancak, Meta sosyal medya hizmet sağlayıcısı olmanın ötesine geçmeyi hedefleyerek 2019 yılında Libra isimli kendi kripto para birimini çıkarma çalışmaları başlatmıştır. Libra'nın blok zincir tabanlı bir ödeme ve sözleşme sistemi olması planlanmıştır. Bu ödeme sistemiyle Meta, geleneksel finansal altyapıların aracılık işlevini tasfiye ederek kendi altyapısını kurmayı hedeflemiştir. 2,8 milyar kullanıcı ile en yüksek ağ büyüklüğüne sahip (Statista, 2021) olan Meta'nın bu projesi, finansal hizmetlerde hızlı bir şekilde konumunu güçlendirebilecek olması nedeniyle, ABD dâhil birçok ülke yönetiminin tepkisini çekmiştir. Libra projesi aldığı tepkiler sonrasında sponsorların projeden çekilmesi ile sonlandırılmıştır. Ancak, proje Meta tarafından yeniden şekillendirilerek Diem adıyla hayata geçirilmesi planlanmıştır¹⁰. Bunun yanında Meta, Ağustos 2020'de finansal hizmetler altyapısını kurmak ve ilgili stratejileri yönetmek amacıyla bir ekip kurmuştur. Bu ekibin öncelikli amacı Meta platformları Facebook, Instagram ve Whatsapp arasında uyumlu bir ödeme altyapısı geliştirmektir. Nitekim Meta, Mayıs 2021 tarihi itibarıyla Hindistan ve Brezilya'da Whatsapp platformu üzerinden eşler arası para transferi uygulamasını başlatmıştır. Hindistan'da 400 milyon kullanıcısı olan Whatsapp, Brezilya'da 120 milyon kullanıcıya sahiptir. Meta'nın 2020 yıl sonu mali verileri incelendiğinde, bir önceki yıla göre %72 artış gösteren ödeme hizmeti gelirleri, toplam kârının henüz %3'ünü oluşturmaktadır (CBInsights, 2021, ss.18-20). Meta'nın sahip olduğu ağ etkisi göz önüne alındığında, gelecekte ödeme hizmeti faaliyetlerinin daha fazla benimsenmesi ve bu faaliyetlerden elde ettiği kârların önemli oranlara ulaşması muhtemeldir.

Meta'nın yanında Google, Apple ve Amazon da FinTech şirketleri ile ortaklıklar aracılığıyla finansal hizmet sağlayıcısı rolü üstlenmektedir. Google, bu şirketler arasında finansal teknolojiye odaklanan en aktif şirkettir. 2020 ve 2021 yılları arasında yirmi üç farklı finansal teknoloji şirketine yatırım yapmış ve bir dizi finansal hizmet geliştirmiştir. Bu hizmetlerden biri, Google Pay hizmetinin yenilenerek mobil bir banka hesabı olan Google Plex'in kullanıma sunulmasıdır. Bunun yanında,

10 Diem Derneği'nin 31 Ocak 2022 tarihli açıklamasına göre Diem projesi, varlıkları Silvergate Capital Corporation'a satılarak tasfiye edilecektir. <https://www.diem.com/en-us/updates/stuart-levey-statement-diem-asset-sale/>. Son Erişim Tarihi: 03.02.2022

Hindistan ve Singapur'da uluslararası para transferi hizmeti sunmak amacıyla Western Union ve Wise ile ortaklık kurulmuştur (CBInsights, 2021, ss.53-54).

Tablo 1: Platform İş Modellerinin Tipolojisi

Platform Türü	Platform İçeriği	Örnek
Sosyal Medya	Kullanıcıların içerik paylaşımını içeren, toplulukları birbirine yakınlaştıran platformlardır.	Meta (Facebook, Instagram, Whatsapp), Youtube, Twitter, vb.
E-Ticaret	Fiziksel dağıtım, indirme veya akış şeklinde ürün veya hizmet satışlarının organize edildiği çevrimiçi ticaret platformlarıdır.	Amazon, Apple, Spotify, eBay, Alibaba, vb.
Paylaşım Ekonomisi	Kullanıcıların kendi varlıklarını kiralamasına veya bu varlıklarıyla bir hizmet sunmasına olanak tanıyan platformlardır.	Uber, Airbnb, vb.
Kitlesel Kaynak	Kullanıcıların bir hizmet almak amacıyla (temizlik, tamir, taşıma vb.) serbest işgücüne ulaşmasına, serbest işgücünün hizmet talebine erişmesine veya teknik bilgi desteği sağlayan taraf ile bilgiye ihtiyacı olan tarafların bir araya gelmesine aracılık eden platformlardır.	TaskRabbit, , Amazon Mechanical Turk vb.
Kitlesel Fonlama	Çeşitli alanlarda projelerini gerçekleştirmek için sermayeye ihtiyacı olan taraflar ile bu projeye bağış, borç veya yatırım ilişkisi içerisinde para yatırmaya gönüllü olan tarafların bir araya geldiği platformlardır.	Kickstarter, Indiegogo, vb.

Kaynak: Langley ve Leyshon, 2017a, s.6.

Platform iş modellerinin ikinci türünü oluşturan e-ticaret platformları, ürün veya hizmetlerin fiziksel dağıtım, indirme veya akış şeklinde satışlarının organize edildiği platformlardır. E-ticaret platformları, doğrudan alım satım gibi finansal bir ilişki içermesi dolayısıyla finansal hizmetler alanına girmeye oldukça meyillidir. Büyük teknoloji şirketlerinden Apple, iş modellerine finansal hizmetleri dâhil etmek amacıyla bankalar ve FinTech şirketleriyle işbirliği halindedir. ABD merkezli yatırım bankası Goldman Sachs ve finans kuruluşu Mastercard ile Ağustos 2019 itibarıyla işbirliği kuran Apple, ödeme hizmetlerini geliştirmek amacıyla Apple Card isimli bir kredi kartı çıkarmıştır. Haziran 2020 tarihinde ise Apple, iPhone'ların temassız ödeme terminallerine dönüştürülmesi amacıyla Moveewave isimli finansal teknoloji girişimini satın almıştır. Teknoloji hizmetleri, Apple'ı donanım dayanan iş modelinden yazılım ve finansal hizmetlere dayanan iş modeline doğru dönüştürmektedir.

Bir diğer büyük teknoloji şirketi Amazon ise kredi faaliyetlerini genişletmek amacıyla kurumsal firmalarla iş birliği içerisindedir. Bu girişimlerinden biri ABD'deki Amazon satıcılarına yönelik kredi tekliflerini ölçeklendirmek amacıyla Goldman Sachs ile kurduğu ortaklıktır. Bir diğer girişimi ise Hindistan'ın büyüyen dijital ödeme alanında pazar payı kazanma stratejisiyle Hindistan merkezli finansal teknoloji şirketi olan Perpule'yi satın almasıdır (CBInsights, 2021, ss.34-77). Çin merkezli e-ticaret hizmet sağlayıcısı olan Alibaba da platform iş modelinin finansal hizmetler tarafını güçlendirmeyi amaçlayan büyük teknoloji şirketlerinden biridir. Alipay ödeme hizmetlerine 2013 yılında başlayan Alibaba, platform kullanıcılarının gelir elde edebileceği bir yatırım fonu oluşturmuş ve bu

fon 2017 itibariyle 165 milyar dolar büyüklüğü ile dünyanın en büyük para piyasası yatırım fonu haline gelmiştir (Langley & Leyshon, 2020, s.8).

Sonuç olarak, büyük teknoloji şirketleri giderek artan bir şekilde finansal hizmetler alanına girmek için kararlı adımlar atmaktadır. Kullanıcı verilerinin gözetimi yoluyla, “hedefli” finansal hizmetler sunacak olan bu platformlar, hizmetlerinin benimsenmesi ölçüsünde bankaların tekeli konumunu sarsabilir. Frost vd.’nin (2019) de tespit ettiği gibi, bu şirketlerin finansal hizmetlerini daha az rekabetçi bankacılık sektörüne veya daha gevşek finansal düzenlemelere sahip gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilmesi, bankacılık sektörü ile teknoloji şirketleri arasındaki rekabeti göstermektedir.

Langley ve Leyshon’un (2017a) platform iş modelleri sınıflandırmasındaki üçüncü tür, paylaşım ekonomisi platformlarını içerir. Bu platformlar, kullanıcılarının kendi varlıkları veya hizmetleri üzerine kurulu bir iş modeline sahiptir. Başka bir ifade ile bu platformlar varlık veya hizmet sağlamaya hazır kullanıcılar ile bu varlığa veya hizmete ihtiyaç duyan kullanıcıları bir araya getirmektedir. Bu iş modeli ile şirketler, kendi varlık ve giderlerini minimum seviyede tutarak, aracılık hizmetlerinden kâr sağlamaktadır. Örneğin Uber, hiç taksisi olmadan ulaşım hizmeti sunan bir şirkettir. Benzer bir şekilde Airbnb herhangi bir oteli olmadan konaklama hizmeti sunarak kâr elde etmektedir.

Dördüncü platform türü, kitlesel kaynak platformları olarak adlandırılan, kitlelerin ihtiyacı olduğu hizmet ya da çözümlerin, yine kitlelerden sağlandığı iş modellerini kapsamaktadır. Şirketler, bir hizmet veya çözüme ihtiyacı olan müşterilere, yerleşik istihdam edilmiş personelleri ile hizmet vermek yerine, bu hizmeti verebilecek herhangi bir kullanıcı aracılığıyla hizmet sağlamaktadır. Başka bir ifade ile kitlesel kaynak platformları, hizmete ihtiyacı olan kesimlerle, ilgili hizmeti verebilecek kesimleri bir araya getirir. Bu platformların gelir yapısını da aracılık komisyonları oluşturmaktadır.

Beşinci türü oluşturan platformlar ise kitlesel fonlama platformlarıdır. Bu platformlar, çeşitli alanlarda projelerini gerçekleştirmek için sermayeye ihtiyacı olan şirketler ile bu projeye bağlı, borç veya yatırım ilişkisi içerisinde para yatırmaya gönüllü olacak tarafları bir araya getirmektedir. Bu bağlamda kitlesel fonlama platformları, sermayeye ihtiyaç duyan şirketlerin geleneksel finansal araçlara ihtiyaç duymadan fona ulaşmasının alternatif bir yolunu organize etmektedir. Kitlesel fonlama platformları, başvuran şirketlerin projelerini inceleyerek fonlanabilecek olanları kitlelere sunmakta ve fon toplamaktadır. Platformlar, süreklilik arz etmeyen bağlı türü fonlamalar hariç olmak üzere, borç veya yatırım ilişkisi içeren fonlamalarda, bir düzenleyici ve hak sağlayıcısı görevi görmektedir. Langley ve Leyshon’un (2017b, s.2) “kalabalıklardan yararlanmak” olarak adlandırdığı kitle fonlaması süreçleri, internetin ağ oluşturma yeteneği ile mümkün hale gelmiştir. Özellikle 2009’dan bu yana Kickstarter ve Indiegogo gibi organize kitle fonlaması platformları, hızla büyüyerek küçük girişimcilerin sermayeye erişim imkânını artırmıştır. Kitle fonlaması platformları genellikle ödül, bağlı, borç ve öz sermaye olmak üzere farklı modellerde fonlama sağlamaktadır. Ödül modelinde, fon veren “belirsiz kalabalığa”, yaptıkları katkı karşılığında bir ürün veya bir fayda vaat edilmektedir. Bağlı modelinde, fon verenler herhangi bir menfaat beklemeden bağışta bulunmaktadır. Borç modelinde

ise, fon verenlerin getiri beklentisi vardır. Borç karşılığında alınacak faiz ve benzeri getiriler, kitle fonlaması platformuna bağlı olarak belirlenmektedir. Kitle fonlamasının en az yaygın modeli ise öz sermaye modelidir. Öz sermaye modelinde, fon verenler girişim projelerinde hissedar konumundadır (Meyskens ve Bird, 2015, ss.158-160). Bu bağlamda kitle fonlaması, farklı modeller aracılığıyla bireysel projelerden büyük ölçekli teknolojik girişimlere kadar çeşitli projelere yeni bir finansman yöntemi sağlamıştır. Fonlar, bankalardan ziyade belirsiz perakende yatırımcılardan sağlanmaktadır.

Yukarıda ele alındığı gibi, Langley ve Leyshon (2017a) platform iş modellerinin genel tipolojisini beş farklı iş modeline ayırarak sunmaktadır. Her bir platform türü, çeşitli sektörlerde farklı aracılık biçimlerini içeren iş modellerini temsil eder. Platform iş modelleri aynı zamanda finansal teknolojilerle de iç içedir. Bu bağlamda platform iş modelleri, dijital ve finansal alanların bütünleşmesini organize etmekte ve dijital finansallaşmayı derinleştirmektedir.

4. Dijital Finansallaşma ve Veriye Dayalı Finansal Kapsayıcılık

Uzun zamandır yeni finansal varlıklar, kurumlar ve piyasalar üretilmesine temel sağlayan teknolojik inovasyonlar, giderek artan bir şekilde daha önce hizmet ulaştırılması zor veya pahalı olan yoksul ve kırsal kesimlerin de finansal sisteme dâhil edilmesine olanak tanımaktadır. Dünya Bankası verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %10'u günlük 1,9 dolarla yoksulluk sınırının altında yaşamaktayken, yaklaşık %25'lik kesim günlük 3,2 ve neredeyse %50'si günlük 5,5 dolarla yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu oranlar, 1,8 milyar insanın günlük 3,2 dolarla ve 3,3 milyar insanın da günlük 5,5 dolarla yoksulluk sınırının altında yaşadığını göstermektedir. Bugün, günlük 3,2 dolar sınırının altında yaşayan insan sayısı 1990'daki aşırı yoksul insan sayısı ile eşdeğerdir. Dahası, günlük 5,5 dolar sınırının altında yaşayan yoksul insanların sayısı son 25 yıldır neredeyse hiç azalmamıştır (World Bank, 2020, s.61). Bunun yanında, 2017 yılı verilerine göre 1,7 milyar yetişkinin herhangi bir finansal kurumda hesabı bulunmamaktadır. Bu kişilerin, neredeyse tamamı gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, %50'ye yakını Bangladeş, Çin, Endonezya, Meksika, Nijerya ve Pakistan'da yaşamaktadır. Söz konusu 1,7 milyarlık "bankasız nüfus"ün yaklaşık üçte ikisi (1 milyar kişi) cep telefonu sahibidir. Hindistan ve Meksika'da bankasız nüfusun cep telefonu sahibi olma oranı %50'nin üzerindedir. Çin'de ise bu oran yaklaşık %80 seviyelerindedir. Finansal kapsayıcılık için dijital ortama erişimi mümkün kılan olanaklara (cep telefonu ve internet) sahip olan kesim, bankasız nüfusun dörtte birine karşılık gelen 480 milyon kişidir (Demirguc-Kunt vd., 2018, s.14). Bu noktada, dijital finansal inovasyonlar ile bankasız nüfusun cep telefonları aracılığıyla finansal hizmetlere erişmesi (finansal kapsayıcılık) olanaklı hale gelmiştir.

Finansal kapsayıcılık temelde finansal hizmetlere erişimi olan bireylerin sayısının artırılması, bu yolla yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amaçlarını içermektedir (Ozili, 2018, s.331). Birleşmiş Milletler raporuna göre, dijital finansın amacı, gelişmekte olan ülkelerde finansal kapsayıcılığın artırılması ve yoksulluğun azaltılmasıdır (UN, 2016, s.2). Dünya Bankası ekonomistleri, finansal kapsayıcılığın yoksul kesimleri de içerecek hale gelmesinin ekonomik

büyümeyle destekleyeceğini savunmaktadır. Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine (2007, ss.6-7) finansal kapsayıcılığın artırılmasının günlük ortalama 1 dolardan daha az geliri olan kesimin oranını azaltabileceğini ifade etmektedir. Finansal hizmetlere erişimi olmayan bireyler finansal sisteme katılarak iş kurabilecek, tasarruflarını değerlendirebilecek veya eğitimlerine yatırım yapabilecek ve böylece yoksulluk azalarak ekonomik büyüme sağlanacaktır (Beck, Demirgüç-Kunt & Levine, 2007). Teorik olarak, düşük gelirli hanelerin finansal hizmetlere erişiminin artmasıyla tasarruf, yatırım ve borçlanma faaliyetlerinin kolaylaşması yoksulluğu azaltabilir. Ancak, yapılan çalışmalar gerçekte bunun böyle olmadığını kanıtlar niteliktedir. Greenwood ve Jovanovic (1990), finansal hizmetlerdeki gelişmelerin özellikle yüksek gelirli kesimler olmak üzere yalnızca finansal sistemde zaten var olan kişilere fayda sağladığını iddia eder. Yüksek gelirli kişilerin düşük maliyetli finansal ürünlere ve dijital teknolojilere erişiminin daha yüksek olması, finansallaşma geliştikçe dijital teknolojilerin gelir eşitsizliğini artırıcı yönde etkili olmasına neden olmaktadır (Mohd Daud, Ahmad & Ngah, 2020). Bateman (2014) Latin Amerika, Doğu Avrupa, Güney ve Güneydoğu Asya ve Güney Afrika'da yapılan araştırmalar neticesinde yoksulların finansal kapsanması yoluyla sağlanmaya çalışılan kalkınma modelinin uzun vadede yoksul kesimleri dezavantajlı duruma düşürdüğünü gözlemlemiştir. Gabor ve Brooks'un (2017) ele aldığı şekilde finansal teknolojiler, yoksul kesimlerin finansal işlemlerine hizmet etmek yerine, yoksulların finansal şirketler için varlık sınıflarına dönüşmesine temel sağlamaktadır. Birch ve Muniesa (2020), yeni varlık sınıflarının yaratılması aracılığıyla finansallaşmanın sömürü potansiyelini arttırdığını savunmaktadır. Bunun yanında, finansal deregülasyon ve inovasyon ile karakterize olan finansal kapsayıcılık faaliyetleri, yoksul kesimlerin borç ilişkilerine dâhil edilmesiyle birlikte kriz dinamiklerine zemin oluşturmaktadır. Nitekim 2008 küresel krizi, eşik-altı (subprime)¹¹ kredilendirme faaliyetlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Geleneksel finansallaşma literatürü, finansal alanın genişlemesine ve diğer alanlar üzerindeki artan egemenliğine odaklanmaktadır. Finansallaşma ile birlikte kapitalizm yeni bir birikim sürecine girmiş, finans dışı şirketlerin kâr odağı finansal piyasalara kaymış ve bireyler giderek artan bir şekilde finansal "özneler" haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte finansallaşma alanlarının genişlemesi de kolaylaşır. Van der Zwan'a göre (2014, s.111) finansın gündelik hayata dâhil olması, finansın demokratikleşmesi ile mümkün olmuş ve bu sayede finansal ürün ve hizmetler yalnızca ayrıcalıklı kesime değil nüfusun büyük bir kesimine sunulmuştur. Dijital inovasyonlar sayesinde artan finansal kapsayıcılık faaliyetleri düşünüldüğünde, internet ve mobil bankacılık gibi teknolojiler, geleneksel finansallaşma altında finansın günlük hayata dâhiliyetini artırmış ancak, belirli bir kesimle sınırlı kalmaya devam etmiştir. Bu kesim, finansal kapsayıcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü gelişmekte olan ülkelerdeki belirli bir refah seviyesinin üzerinde yaşayan ve genellikle finansal sistemde zaten var olan kişilerden oluşmaktadır (Jain & Gabor, 2020). Jain ve Gabor (2020) bu bağlamda, geleneksel finansallaşma altında dijital inovasyonlar eliyle gelişen finansal kapsayıcılık faaliyetlerini "dijital çağda finansallaşma" olarak tanımlamış ve "dijital finansallaşma" kavramından ayırmıştır.

11 Subprime krediler, yeterli gelir düzeyine sahip olmayan veya kredi geçmişi iyi olmayan bireylere kullanılan kredileri ifade etmektedir.

Dijital finansallaşma kavramı, bireylerin dijital verileri aracılığıyla gözetimi ve bu yolla kâr üretimine olanaklar açan yeni melez bir alan yaratmak için dijital ve finansal alanların sıklıkla zorlanan bütünleşmesini içermektedir. Bütünleşmiş dijital-finansal alan bireylerin gözetimini ve bu yolla kâr üretimini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, son yıllarda teknoloji (özellikle BigTech) ve finans teknolojisi (FinTech) şirketlerinin genişleyen ağ etkileri ve kişisel dijital veriler ekseninde şekillenen platform iş modelleri tartışılmaya başlanmıştır. Bireylerin gündelik hayatına dair her şey gözetim altyapıları tarafından toplanıp işlenerek kâr elde edilebilecek ölçülebilir verilere dönüştürülmektedir. Teknoloji şirketlerinin kullanıcı verilerinden değer çıkarma yeteneğinin gelişmesi ve finansal altyapılara erişim sağlama arzusu ile işlerinin FinTech tarafını geliştirme çalışmaları, finansal kapsayıcılık faaliyetlerini veriye dayalı (veya dijital) finansal kapsayıcılığa dönüştürmektedir (Jain & Gabor, 2020). Veriye dayalı finansal kapsayıcılık süreci, dijital finansallaşmanın başlangıcını oluşturur. Bu noktada, finansın dijitalleşmesinin sonucu olan “dijital çağda finansallaşma” ile dijital ve finansal alanların veri odaklı iş modelleri neticesinde bütünleşmeye başlaması olarak tanımlanan “dijital finansallaşma” kavramı birbirinden ayrılır.

Özetle, geleneksel finansallaşma altında, finans teknolojisindeki gelişmeler ile birlikte genişleyen ancak sınırlı kalan finansal kapsayıcılık alanı BigTech ve Fintech şirketlerinin platform iş modelleri ekseninde veriye dayalı finansal kapsayıcılığa dönüşür. Önceleri bankaların tekelinde olan gelişmiş gözetim altyapılarından yararlanan, daha geniş kitlelere ulaşabilen ve dijital verileri işleme yetenekleri gelişen bu şirketlerin finansal faaliyetleri dijital finansallaşma çerçevesinde organize olmaktadır. Dijital finansallaşma olarak tanımlanan süreç genellikle dijital veya finansal alanların bir parçası olmayan öğeler ile başlar. Dijital inovasyonlar ile birlikte daha önce finansal ya da dijital alanın veya her ikisinin birden ögesi olmayan “şeyler” yeni melez alanın ögesi haline gelir. Bahsi geçen “şeyler” finansal ya da dijital alana dâhil olmayan bireyleri ifade edebileceği gibi bireylerin gündelik hayatına dair her şeyi kapsamına alabilir. Böylelikle geleneksel finansal hizmetlere erişimi zor olan bankasız kesimlerin, dijital alan ile bütünleşen finansal alana dâhil edilmesi mümkün hale gelir.

5. Sonuç

1980’li yıllar itibarıyla kapitalizmdeki dönüşümü en kullanışlı biçimde açıklayan finansallaşma kavramı, 2008 küresel krizi ile birlikte en çok sorgulanan kavramlardan biridir. Finans dışı şirketleri, işçileri ve hanehalklarını kapsayan bu dönüşüm, küresel kriz ile birlikte sona ermemiş, dijital dönüşümün de etkisiyle finansallaşma alanlarını genişleterek günlük hayata dair her şeyi ve tüm gerçek dünya varlıklarını kapsayacak forma bürünmüştür. Tarih boyunca birikim krizleriyle karşı karşıya geldikçe yeni kaynak arayışına giren kapitalizmin yeni kaynağı, dijital dönüşümden doğan dijital veridir. Son yıllarda BigTech ve FinTech şirketlerinin kişisel dijital veriler ekseninde şekillenen platform iş modelleri, bireylerin gözetimi yoluyla kâr üretimi için yeni olanaklar açmıştır ve işlenip ölçülebilir verilere dönüştürülen dijital veriler varlıklaştırılarak ekonomik bir değere dönüşmektedir.

Bu değer bağlamında dijital veri, çağdaş kapitalizmin birçok sektörü için iş yapmanın temel unsuru haline gelmiştir.

BigTech şirketlerinin kullanıcı verilerinden değer çıkarma yeteneklerinin gelişmesi ve finansal altyapılara erişim sağlama arzusu ile birlikte işlerinin FinTech tarafını geliştirme çabaları, dijital ve finansal alanları bütünleştirmektedir. FinTech inovasyonları, internet ve mobil bankacılık gibi uygulamaların finansal ve dijital alanı yakınlaştırmasının ötesine geçerek giderek daha entegre bir dijital-finansal alan oluşturmaktadır. İnternet ve mobil bankacılık gibi inovasyonlar, geleneksel finansallaşma altında dijital alan ile finansal alanı bir miktar yakınlaştırmışsa da bu yakınlaşma belirli bir kesimle sınırlı kalmıştır. BigTech ve FinTech şirketlerinin öncülüğünde bütünleşen dijital ve finansal alanlar, geleneksel finansallaşma çerçevesinde finansal piyasalara dâhil edilemeyen kesimlerin de finansal hizmetlere erişim olanaklarını artırmaktadır.

Van der Zwan (2014) tarafından yeni birikim rejimlerinin ortaya çıkması, şirket yönetimlerinin hissedar kârlarını artırmaya yönelmesi ve gündelik yaşamın finansallaşması şeklinde üç yaklaşımda ele alınan finansallaşma literatürü, Langley'in (2020) finansallaşmanın küresel kriz sonrası serüvenini menkul kıymetleştirme üzerinden ele almasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Her ne kadar geleneksel finansallaşma yaklaşımlarının argümanları geçerliliğini korusa da dijital ve finansal alanların bütünleşmesi olgusunu açıklamak için yeterli değildir. Bu bağlamda, Jain ve Gabor (2020) tarafından dijital altyapılar etrafında giderek daha fazla organize olan finansal sistemleri incelemek için literatüre kazandırılan dijital finansallaşma kavramı yazarlar tarafından yeni bir finansallaşma biçimi olarak ele alınmamıştır. Bu çalışmada, Van der Zwan ve Langley'in katkılarıyla şekillenen finansallaşma literatüründe, dijital verinin finansallaşması dördüncü bir yaklaşım olarak ele alınmıştır. "Dijital çağda finansallaşma" bahsi geçen üç yaklaşımı yatay keserek finansallaşmayı derinleştirir; "dijital verinin finansallaşması" finansa konu olmayan öğeleri de sisteme dahil ederek finansallaşmayı genişletir. Bu bağlamda, dijital finansallaşma kavramı dijital verinin finansallaşmasını da kapsamı açısından önceki yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Çalışma, dijital verinin metalaşması bağlamında gelişen literatürle uyumlu bulgular sunmaktadır.

Sonuç olarak, büyük teknoloji şirketleri finansal teknolojilere yatırım yapmakta, çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunmakta, finansal alandaki konumlarını genişletmektedir. Piyasa değerlerine göre dünyadaki en büyük yirmi şirketin içinde yer alan finansal hizmetler ile teknoloji ve tüketici hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin payı, 2009 yılında %34 iken 2018 yılında %83'e yükselmiştir. Bu şirketlerin finansal faaliyetlerini çoğunlukla daha "gevşek" düzenlemelere sahip gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştiriyor olması, yeni sömürü mekanizmalarını anlamak için referans noktası olabilir. Bu nedenle, "bankasız" nüfusun platform iş modelleri aracılığıyla finansal kapsayıcılık faaliyetlerine dâhil edilmesi, ayrıca araştırılması gereken önemli bir konudur. Bu bağlamda, gelecek çalışmalarda büyük teknoloji şirketlerinin finansal faaliyetleri daha detaylı bir şekilde ele alınabilir. Çalışmanın dijitalleşme ve finans ilişkisini araştıran çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Aalbers, M. B. (2016). The Financialization of Home and the Mortgage Market Crisis. Aalbers, M. B. (Ed.). *The Financialization of Housing* (ss. 40-63). New York: Routledge.
- Aggarwal, N. (2021). The Norms Of Algorithmic Credit Scoring. *The Cambridge Law Journal*, 80(1), 42-73.
- Arrighi, G. (1994). *The Long Twentieth Century: Money, Power, and The Origins of Our Times*. Londra: Verso.
- Arvidsson, A. (2016). Facebook and Finance: on The Social Logic of The Derivative. *Theory, Culture ve Society*, 33(6), 3-23.
- Bateman, M. (2014). South Africa's Post-Apartheid Microcredit-Driven Calamity. *Law, Democracy and Development*, 18, 92-135.
- BEA (Bureau of Economic Analysis). (2021, 24 Kasım). *National Income and Product Accounts (NIPA). Corporate Profits by Industry. Table 6.16D*. 11 Aralık 2021 tarihinde <https://apps.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=19&step=2#> adresinden alındı.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. & Levine, R. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27-49.
- BIS (Bank for International Settlements). (2021, 15 Kasım). Statistical Release: OTC Derivatives Statistics at End June 2021. 27 Kasım 2021 tarihinde https://www.bis.org/publ/otc_hy2111.pdf adresinden alındı.
- Birch, K. & Muniesa, F. (2020). *Assetization: Turning Things Into Assets in Technoscientific Capitalism*. London: MIT Press.
- Birch, K. (2017). Rethinking Value in The Bio-Economy: Finance, Assetization, and The Management of Value. *Science, Technology & Human Values*, 42(3), 460-490.
- Birch, K., Chiappetta, M. & Artyushina, A. (2020). The Problem of Innovation in Technoscientific Capitalism: Data Rentiership And The Policy Implications of Turning Personal Digital Data Into a Private Asset. *Policy Studies*, 41(5), 468-487.
- Birch, K., Cochrane, D. T. & Ward, C. (2021). Data As Asset? The Measurement, Governance, And Valuation Of Digital Personal Data By Big Tech. *Big Data ve Society*, 8(1), 1-15.
- Bottis, M., & Bouchagiar, G. (2018). Personal Data v. Big Data: Challenges of Commodification of Personal Data. *Open Journal of Philosophy*, 8, 206-215.
- Boyer, R. (2000). Is A Finance-Led Growth Regime A Viable Alternative To Fordism? A Preliminary Analysis. *Economy And Society*, 29(1), 111-145.
- CBInsights. (2021, 17 Haziran). The Big Tech in Fintech Report: How Facebook, Apple, Google, and Amazon are Battling for The \$28.2T Market. https://www.cbinsights.com/reports/CB-Insights_Big-Tech-In-Fintech.pdf.
- Ciuriak, D. (2018, 5 Mart). The Economics of Data: Implications For The Data-Driven Economy. *2018 Data Governance in The Digital Age* (ss. 1-9), Düzenleyen Centre for International Governance Innovation. Waterloo.
- Ciuriak, D. (2020, 25 Haziran). Economic Rents and the Contours of Conflict in the Data-driven Economy. *Policy Brief* (ss. 1-15), Düzenleyen Centre for International Governance Innovation. Waterloo.
- Couldry, N. & Mejias, U. A. (2019). Data Colonialism: Rethinking Big Data's Relation To The Contemporary Subject. *Television ve New Media*, 20(4), 336-349.

- Crain, M. (2018). The Limits of Transparency: Data Brokers and Commodification. *New Media & Society*, 20(1), 88-104.
- Currie, W. L. & Lagoarde-Segot, T. (2017). Financialization and Information Technology: Themes, Issues And Critical Debates–Part I. *Journal of Information Technology*, 32, 211-217.
- Davis, G. F. & Kim, S. (2015). Financialization of the Economy. *Annual Review of Sociology*, 41, 203-221.
- Demirguc-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D., Ansar, S. & Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion And The Fintech Revolution*. World Bank Publications. <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/978-1-4648-1259-0>.
- Diem Association. (2022, 31 Ocak). *Statement by Diem CEO Stuart Levey on the Sale of the Diem Group's Assets to Silvergate*, 3 Şubat 2022 tarihinde <https://www.diem.com/en-us/updates/stuart-levey-statement-diem-asset-sale/> adresinden alındı.
- Donner, L. (2021, 29 Nisan). *The Dignity of Work*. United States Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs. 7 Aralık 2021 tarihinde <https://www.banking.senate.gov/imo/media/doc/Donner%20Testimony%204-29-21.pdf> adresinden alındı.
- Epstein, G. A. (2005) *Introduction: Financialization and the World Economy*. Northampton: Edward Elgar.
- Forbes. (2021). *World's Most Valuable Brands*. 27 Kasım 2021 tarihinde <https://www.forbes.com/the-worlds-most-valuable-brands/#236b4cb9119c> adresinden alındı.
- Foster, J. B. (2008). The Financialization of Capital and the Crisis. *Monthly Review New York*, 59(11), 1-15.
- Frost, J., Gambacorta, L., Huang, Y., Shin, H. S. & Zbinden, P. (2019). BigTech and The Changing Structure of Financial Intermediation. *Economic Policy*, 34(100), 761-799.
- Fuchs, C. (2019). Karl Marx in The Age of Big Data Capitalism. Chandler D. & Fuchs, C. (Ed.). *Digital Objects, Digital Subjects* (ss. 53–71). London: University of Westminster Press.
- Gabor, D. & Brooks, S. (2017). The Digital Revolution in Financial Inclusion: International Development in The Fintech Era. *New Political Economy*, 22(4), 423-436.
- Greenwood, J. & Jovanovic, B. (1990). Financial Development, Growth, And The Distribution Of Income. *Journal Of Political Economy*, 98(5), 1076-1107.
- Jain, S. & Gabor, D. (2020). The Rise Of Digital Financialisation: The Case Of India. *New Political Economy*, 25(5), 813-828.
- Krippner, G. R. (2005). The Financialization Of The American Economy. *Socio-Economic Review*, 3(2), 173-208.
- Lagoarde-Segot, T. & Currie, W. L. (2018). Financialization And Information Technology: A Multi-Paradigmatic View Of IT And Finance–Part II. *Journal of Information Technology*, 33(1), 1-8.
- Lagoarde-Segot, T. (2017). Financialization: Towards a New Research Agenda. *International Review of Financial Analysis*, 51(1), 113-123.
- Langley, P. & Leyshon, A. (2017a). Platform Capitalism: The Intermediation and Capitalization Of Digital Economic Circulation. *Finance and Society*, 3(1), 11-31.
- Langley, P. & Leyshon, A. (2017b). Capitalizing on The Crowd: The Monetary and Financial Ecologies of Crowdfunding. *Environment and Planning A*, 49(5), 1019-1039.
- Langley, P. & Leyshon, A. (2021). The Platform Political Economy of Fintech: Reintermediation, Consolidation and Capitalisation. *New Political Economy*, 26(3), 376-388.
- Langley, P. (2020). Assets and Assetization in Financialized Capitalism. *Review of International Political Economy*, 28(2), 382-393.

- Lapavitsas, C. (2011). Theorizing Financialization. *Work, Employment And Society*, 25(4), 611-626.
- Lin, K. H. & Tomaskovic-Devey, D. (2013). Financialization and US Income Inequality, 1970–2008. *American Journal of Sociology*, 118(5), 1284-1329.
- Marois, T. (2012). Finance, Fnance Capital And Financialization. Fine B., Saad-Filho, A. & Boffo, M. (Ed.). *The Elgar Companion To Marxist Economics* (ss. 138-143). Birleşik Krallık: Edward Elgar Publishing.
- Maximize Market Research. (2021). *Global Data Broker Market: Industry Analysis and Forecast (2021-2027) by Material, Application and Region*. 1 Ekim 2021 tarihinde <https://www.maximizemarketresearch.com/market-report/global-data-broker-market/55670/> adresinden alındı.
- Meyskens, M. & Bird, L. (2015). Crowdfunding and Value Creation. *Entrepreneurship Research Journal*, 5(2), 155-166.
- Mohd Daud, S. N., Ahmad, A. H. & Ngah, W. A. S. W. (2020). Financialization, Digital Technology And Income Inequality. *Applied Economics Letters*, 28(16), 1339-1343.
- Ozili, P. K. (2018). Impact of Digital Finance on Financial Inclusion and Stability. *Borsa Istanbul Review*, 18(4), 329-340.
- Palley, T. I. (2013). Financialization: What It Is and Why It Matters. *Financialization* (ss. 17-40). London: Palgrave Macmillan.
- Prato, S. & Sonkin, F. (2018). Inequalities, Financialization, Technology: Sometimes the Nearest Exit is Behind You. *Development*, 61(1), 1-5.
- Sadowski, J. (2019). When Data is Capital: Datafication, Accumulation and Extraction. *Big Data ve Society*, 6(1), 1-12.
- Sawyer, M. (2013). What is Financialization?. *International Journal of Political Economy*, 42(4), 5-18.
- Srnicek, N. (2017). The Challenges of Platform Capitalism: Understanding The Logic of a New Business Model. *Juncture*, 23(4), 254-257.
- Statista. (2021). *Most Popular Social Networks Worldwide As of October 2021, Ranked by Number of Active Users*, 8 Aralık 2021 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> adresinden alındı.
- Stockhammer, E. (2010, 13 Ekim). *Financialization and the Global Economy*. Political Economy Research Institute Working Paper 2010-240. 2 Ekim 2021 tarihinde <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.434.2586&rep=rep1&type=pdf> adresinden alındı.
- Stockhammer, E. (2012). Financialization, Income Distribution and the Crisis. *Investigación Económica*, 71(279), 39-70.
- Thatcher, J., O'Sullivan, D. & Mahmoudi, D. (2016). Data Colonialism Through Accumulation by Dispossession: New Metaphors For Daily Data. *Environment and Planning D: Society and Space*. 34(6): 990-1006.
- UN (United Nations). (2016). *Digital Financial Inclusion*. Issue Brief Series. https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2016/01/Digital-Financial-Inclusion_ITU_IATF-Issue-Brief.pdf.
- UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). (2019). *Digital Economy Report 2019*. https://unctad.org/system/files/official-document/der2019_en.pdf.
- Valverde, S. C. & Fernández, F. R. (2020). Financial Digitalization: Banks, Fintech, Bigtech, and Consumers. *Journal of Financial Management, Markets and Institutions*, 8(1), 1-12.
- Van der Zwan, N. (2014). Making Sense Of Financialization. *Socio-Economic Review*, 12(1), 99-129.
- Wallerstein, I. (2011). *Historical Capitalism*. London: Verso.

- Westermeier, C. (2020). Money is Data – The Platformization of Financial Transactions. *Information, Communication & Society*, 23(14), 2047-2063.
- World Bank. (2020). *Poverty and Shared Prosperity 2020: Reversals of Fortune*. <https://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/978-1-4648-1602-4>.
- World Bank. (2021a). *Market Capitalization Of Listed Domestic Companies (Current US\$)*, 27 Kasım 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.LCAP.CD> adresinden alındı.
- World Bank. (2021b). *GDP (Current US\$)*. 7 Aralık 2021 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden alındı.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. Londra: Profile Books.

FINANCIALIZATION OF DIGITAL DATA AND PLATFORM CAPITALISM*

Zeynep KÜÇÜKKIRALI**
Kerim Eser AFŞAR***

In this study, the phenomenon of financialization is discussed within the framework of platform capitalism, which is one of the current forms of capitalism in which digital data is commodified. Financialization is one of the concepts used to explain the transformation in capitalism since the 1980s. Financialization, which does not have a generally accepted definition in the literature, is a concept that is handled in different ways with different approaches. Van der Zwan (2014) divides the approaches that handled the concept of financialization into three groups, which are the emergence of new accumulation regimes, the tendency of company management to increase shareholder profits, and the financialization of daily life. Langley (2020), on the other hand, has added a new dimension to this distinction by addressing the post-global crisis adventure of financialization through securitization.

Throughout history, capitalism has sought new resources when it faces the crisis of accumulation. This new resource can be anything that has not previously been commodified, converted into value. The new resource is included in the capitalist network, colonized, and a new cycle of accumulation is created. The newest source of contemporary capitalism is digital data, which arises from digital transformation. Digital data, in the light of the “new oil” analogy and as being the central part of contemporary capitalism, created a new field of discussion in the literature. The ability to collect and benefit from digital data and its increasing volume are parallel developments. Today, digital data constitutes more than 99% of all stored data (Ciuriak, 2018, p.1). Discussions in the literature suggest

* This study is derived from the master’s thesis titled “Digital Data in the Framework of the Concept of Digital Financialization: Financial Business Models of Blockchain Technology and Cryptocurrency Markets” which was completed in 2022 at Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences.

** Dokuz Eylül University, Department of Economics, kucukkiralizeynep@gmail.com, 0000-0002-7062-5626.

*** Dokuz Eylül University, Department of Economics, eser.afsar@deu.edu.tr, 0000-0002-9853-0186.

that contemporary capitalism has reached its new form via various definitions such as platform capitalism (Langley & Leyshon, 2017a), surveillance capitalism (Zuboff, 2019), technoscientific capitalism (Birch, Chiappetta & Artyushina, 2020), through commodification (Thatcher, O'Sullivan & Mahmoudi, 2016; Crain, 2018), and assetization (Birch, Cochrane & Ward, 2021) of digital data that is collected and processed within the framework of the new accumulation cycle. Although these new definitions of capitalism are not substitutes for each other, they are all based on the transformation of economies into the data-driven economy, and business models into platform business models.

Digital data has gained economic value with the development of big technology companies' (Big-Tech) ability to process and transform this data into value, and this has brought about the rapid rise of these companies. Digital data, as a new form of economic value, has become fundamental element of doing business for many sectors. Business models have evolved into a form that can collect more data. The locomotive of this transformation in the financial field is financial technology (FinTech). Advanced surveillance capabilities, previously monopolized by banks, have changed hands as a result of FinTech companies' attempts to develop their financial activities by using the surveillance capabilities of technology companies. Within this context, the efforts of financial technology companies to implement the business models of big technology companies and the desire of big technology companies to enter the financial services realm are united and integrate the financial and digital fields. This integration is conceptualized as "digital financialization" by Jain and Gabor (2020). Digital financialization refers to the emergence of a hybrid realm integrated digital and financial fields which converged limitedly under traditional financialization. While "financialization in the digital age" deepens financialization by cutting horizontally traditional financialization approaches, "digital financialization" expands financialization by financializing digital data and including non-financial elements into the system, too.

The traditional financialization arguments, we have discussed their validity within the scope of the study, are not sufficient to explain the integration of digital and financial fields. Therefore, inclusion of data relations into the financial field with the development of digital technologies, we argue that digital financialization should be considered as a new approach in addition to existing approaches in the financialization literature, shaped by the contributions of Van der Zwan and Langley. Thus, the aim of the study is to question the validity of traditional financialization arguments within the context of digital financialization and to expand financialization analysis to include digital data. Modern literature, treated the financialization relationships of digital innovations, often attach a historical importance to the past financialization literature. However, revealing the validity of traditional financialization arguments in the digitalization age contributes to the continuity of the political economy tradition.

The development of digital technologies changes financial relations as well as financial systems. Van der Zwan (2014) emphasizes the impact of developments in the internet and digital technologies on large segments of the population's access to financial services (democratization of finance). However, as Jain and Gabor (2020) argue, even though these developments have brought the digital and

financial realms closer, access to financial services has been limited to a certain segment. According to the findings of the study, BigTech and FinTech companies aim to spread the use of financial products to a large part of the world population with data-based financial inclusion activities under the discourse of democratization of finance. The financial activities of BigTech companies are direct financial services (Google Pay, Apple Pay, Amazon Pay, etc.) that they place on their platforms, besides have an expanding field such as the provision of credit, insurance, savings and investment products in collaboration with financial institutions (Frost et al., 2019). These companies made financial technology investments of 2.2 billion dollars in 2020 and 1.3 billion dollars according to the October 2021 data. Developing such as Meta's launch of a peer-to-peer money transfer on the Whatsapp platform, Google's launch of Google Plex, a mobile bank account, Apple's credit card called Apple Card, and attempts to turn iPhones into contactless payment terminals, Amazon's providing loan services to sellers on its platform, the mutual fund offered by Alibaba to its users, and the fact that this fund has become the world's largest money market fund as of 2017, are removing the financial services from the banks' monopoly. The traditional credit scoring of banks are turning into customer profiles created by processing all kinds of data on the daily life of individuals by BigTech companies. This mechanism starts with "datafication" and continues with "financialization of digital data". As a result, the digital and financial realms appear to be increasingly integrated. Thus, platform business models shaped on the axis of data carry further the connection between digital and financial realms through applications such as internet and mobile banking, developed under financialization, and make financial services that are monopolized by the banks accessible through platforms. As a result, digital financialization broadens and deepens financialization by providing access to wider segments, including the "unbanked population," through platforms. When financialization links of business models developed under platform capitalism taken into account, data-driven financial inclusion activities could create new mechanisms of "exploitation".